

ERDÉLYI MUZEUM

XXII. kötet.

1905.

1. füzet.

A lappok Norvégiában.

(Első közlemény.)

A négy külön állam (Norvégia, Svédország, Oroszország és Finnország) területén szétszórva élő szegény, kevés számú lapp nép régóta magára vonta a tudományos világ figyelmét, és pedig nem csekély mértékben.

Az az anyag, a melyet a lapp nép nyújt a kutatónak, egyaránt fontos embertani és néprajzi tekintetben, főképen azonban nyelvészeti szempontból. A lapp nyelv ugyanis igen nagy jelentőségű a finn-ugor nyelvcsoporthoz tartozó egyes nyelvek egymáshoz való viszonyának megállapítására s az egész nyelvcsoport őstörténetének megvilágítására.

A finn-ugor nyelvészet legfontosabb tűzhelyeinek egyike tudvalevőleg Magyarország. Tehát a lapp nyelv s a lapp nép iránti tudományos érdeklődés itt kiváltképen jogosult. Nagyon természetes, hogy erről a távoli népről való bővebb tudomás itt főképen a tudományos körökre szorítkozik, de a művelt magyar közönség vajmi keveset tud a lappokról azon kívül, hogy nyelvük rokon a magyar nyelvvel.

Ez a kétségtelen nyelvrokonság azonban már magában is elegendő arra, hogy a magyar művelt közönség érdeklődjék ama kis nép iránt s többet tudni óhajtson azokról a viszonyokról is, a melyek között a lapp nép él.

Ebben a feltevésben írok az Erdélyi Múzeum olvasóközönsége számára rövid ismertetést a lappokról, fő tekintettel a Norvégiában élő lappokra, a kiket személyes tapasztalatból ismerek; a többiekéről csak mellékesen emlékeztet meg.

Igy is elkerülhetetlen, hogy olyan dolgokat ne említsek, melyekről már volt szó magyar folyóiratokban, vagy hírlapokban, főképen a svédországi lappok viszonyairól szóló úti rajzokban.

Nyelvrokonság, vérrokonság. A lappok neve és őstörténete.

A lapp nyelvnek legközelebbi rokona a finn. Ez a két nyelv nagyon közel áll egymáshoz.

Embertaini tekintetben azonban az „alacsonytermetű, gyöngye testalkatú, erősen brachycephal, fekete szemű s fekete hajú lappok“ igen távol állanak a finnektől, mint általában a finn-ugor népektől; a jellemző lelki vonások is jelentékenyen különbözök. Hogy ez a nagy, testi és szellemi typus-különbség olyan rövid idő folyamán, mint a mire a lapp-finn nyelvrokonság rámutat, beállhatott volna, az igen valószínűtlennek, sőt lehetetlennek látszik, a miért azt kell feltennünk, hogy a lappok eredeti nyelvüket (talán kivéve egyes szavakat, a melyeket azonban a mai lapp nyelvben eddig nem sikerült biztosan kimutatni) valami finn-ugor nyelvvel cserélték fel: vagy az ősfinn nyelvvel, vagy pedig valamely, az ősfinnhez közel álló finn-ugor nyelvvel, a melynek most más származéka ninesen.

Melyik népesoportba tartoznak a lappok embertanilag, az még eldöntetlen kérdés, mert a lapp typus, különösen a koponyaalkatra nézve, olyan fajsajátosságokat mutat fel, a melyek másutt sehol sem fordulnak elő.

Hol és milyen körülmények közt történt a lappoknál a fentemlített nyelvcsere, az is eldöntetlen, sőt talán eldönthetetlen kérdés. Egyáltalában azt lehet mondani, hogy a lappoknak ninesen története. A nép maga jóformán semmit, vagy általában igen keveset tud múltjáról. Csak a velük érintkezésbe jutott népek írónál, vagy pedig régi külföldi tudósoknál lehet némi történelmi felvilágosítást találni a lappok sorsáról a régmúlt idők folyamán.

Igy is azonban csak igen hiányos felvilágosítás kapható. Az illető feljegyzések magukban véve is keveset mondanak s azonkívül nem is egészen biztos, hogy mindannyi a most „lapp“ név alatt ismeretes népre vonatkozik. Az előforduló nevek ugyanis többértelműek. Ennek a névkérdésnek jelentékeny szerepe volt a skandináv lappságot illető kortani megállapításban.

A „lapp“ név, a mely dán és svéd közvetítéssel lett a nép általánosan elfogadott neve Európában, valószínűleg nem

eredeti skandináv, ámbár már régóta megvan a skandináv nyelvekben. Az irodalomban ez a szó először a dán történetírónál Saxo-nál († 1206) fordul elő; eredetileg pedig, úgy látszik, hogy finn szó s értelme: „a legvégső éjszak (finn: *lappi*) lakója”. A finnektől valószínűleg a svédek vették át s azután ez lassankint kiszorította a nép eredeti skandináv nevét a svéd és dán nyelvekből. Norvégiában pedig az eredetibb név (ónorvég: *finnr*) maradt meg s a norvég népnek az a része, a mely folytonos érintkezésben áll a lappokkal, mai napság is finneknek hívja őket, a bevándorolt finneket pedig megkülönböztetésül *kvän*-eknek nevezik. Hivatalosan ugyan és az irodalomban Norvégiában is jelenleg általánosan a „lapp” nevet használják.

A tudományos világban általános vélemény az, hogy a középkori latin íróknál előforduló nevek: *scridifinni*, *scritobini*, *scridifenni*, *rerefennae* sat. („skízó finnek”) és *finni mitissimi* Jordanes-nél) mind a lappokra vonatkoznak s hogy ezeknek a külön neveknek a régi skandináv „finn” név (=lapp) szolgál alapúl. Feltéve, hogy úgy van, akkor a lappok őstörténetére vonatkozólag legalább azt lehet következtetni, hogy egy részük már azóta lakik Skandináviában, a mióta a germán származású skandináv népekről biztos történelmi értesítések vannak.

A régészeti leletek valószínűvé teszik, hogy már régen azelőtt is volt lapp lakosság Skandináviában, mert ott olyan kőkorbéli maradványokat találtak, a melyek egész biztosan nem-skandináv népre mutatnak. Ez az ismeretlen nép talán a lappok ősei voltak.

Azonban nincsen bebizonyítva, hogy valaha a lappok skandináv területe dél felé messzebb terjedt volna, mint mostanában. Az arra mutatni látszó kőkorszakbéli eszközök adás-vevés útján kerülhettek oda, a hol most találták. A norvég helynevekben gyakran előforduló *finn* szótag semmit sem bizonyíthat ebben a tekintetben, mivel egész más szó lehet, mint a fent említett, lappot jelentő *finn* szó. Általában az tűnik ki, hogy a lapp népvándorlás Skandináviában éjszakeről dél felé, a belföldről a tengerpart felé történt. A norvégek és svédek pedig a félsziget déli és középső részéről lassankint nyomultak előre

éjszak felé és ott először — Norvégiában majdnem kizárólag — a tengerparton telepedtek le.

Ezen norvég és svéd telepedés alkalmával a lapp nomádok és halászok részben visszaszorultak a tengerpartról, különösen Svédországban, a hol az éjszokról jövő finn bevándorlás is befolyással volt. Norvégiában azonban mégsem szűnt meg a lapp népvándorlás. A norvég telepesek ugyan a legjobb helyeket foglalták le ott a messze éjszaki fjordokban és szigeteken; de mégis elég üres terület maradt, és oda későbbben telepedtek le állandóan lakó lapp halászok. Lapp nomádok pedig néhány évvel ezelőtt az ország déli részében fekvő Hardangervidden nevű fensíkon is megjelentek rénszarvasaikkal.

Ezekkel a fejtegetésekkel szemben erős ellentétben állanak azon eredmények a norvég lappok őstörténetére vonatkozólag, a melyekre a norvég tudós Dr. Hansen Andr. M. a m. é. megjelent „Landnaam i Norge“ (Honfoglalás Norvégiában) cz. könyvében jutott. Az ő véleménye szerint a lappok csak a X-ik vagy XI-ik században Kr. u. jöttek Norvégiába.

Dr. Hansen ugyanis azt állítja, hogy azok a középkori latin irodalomban említett *scridifinni* sat., sőt a legrégebbi norvég irodalom „finu“-jei is, nem voltak lappok, hanem utódai egy ismeretlen „nem-árja“ népnek, a mely Norvégia őslakosságát képezte és azután lassankint teljesen beleolvadt az árja norvég nemzetbe.

Akárhogy álljanak különben a norvég honfoglalást illető kérdések, egész biztos bizonyíték van arra, hogy a lappok élénk érintkezésben voltak a skandinávokkal már több évszázaddal az előtt a korszak előtt, mikor ők Dr. Hansen szerint Norvégiába jöttek volna.

Ezt a bizonyítékot pedig a nyelvészet szolgáltatja.

Dr. Hansen ugyan a nyelvészetre is hivatkozik, azt állítván, hogy a lapp nyelv közvetlen skandináv kölesön szavai nem mutatnak sokkal messzebb időre vissza, mint a XI-ik és XII-ik század. De itt megjegyzendő, hogy a szerző nem vette számba a legújabb irodalmat a lapp nyelvet illetőleg.

Most ugyanis teljesen be van bizonyítva az, hogy a lapp nyelvben egész sor skandináv kölesönszó van, a mely a finn nyelv közvetítése nélkül már az őskandináv nyelv idején

került oda. Ezek a szavak egyrészt olyan alapalakra mutatnak vissza, a melyen az ő-skandináv nyelv elágazása után létrejött norvég vagy svéd hangtörvények hatásának semmi nyoma nincsen, másrészt pedig igen fontos lapp hangváltozáson kívül állanak, a mely kétségtelenül nem maradhatott volna el, ha az illető szavak ó-norvég vagy ó-svéd alakban jöttek volna a lapp nyelvbe.

Mint hogy az ő-skandináv nyelv végső határa kb. 700 Kr. u., tehát a lappok legalább a VIII-ik század előtt már állandó érintkezésben voltak a skandinávokkal; ezt pedig nem lehet másképp megmagyarázni, mint úgy, hogy már akkor voltak lappok Skandináviában (azon kívül valószínűleg Finnországban és Oroszország észak-nyugati részében.)

Ezáltal a biztossággal határos valószínűséget nyert az a vélemény, hogy a *scridifinni* csakugyan lappok voltak és egész biztosnak vehető, hogy a régi norvég-izlandi irodalomban előforduló „finn” annyi mint lapp.

A norvég lappok magukat *sàmek*-nek (többes szám: az egész nép, az egyes szám *sàbme* csak összetett szavakban fordul elő) vagy *sàbmel izak*-nak (az egyes egyének, egyes szám: *sàbmel is*) nevezik, — a többi nyelvjárásban hasonló módon, csak hogy a déli svéd lappok egyenest „embereknek” (*almoče*) is nevezik magukat.

Ez a lapp név, úgy látszik, összefügg a „Finnország”-ot, „finn”-et jelentő finn szavakkal: Suomi, suomalaisen.

A „lapp” név azonban nem igen tetszik a lappoknak, főképp azért, mert a hasonló norvég és svéd szó rongyot jelent.

Norvég lappok: nomádok és letelepült lappok; tengerparti és folyómenti lappok.

A lapp nép összes száma körülbelül 30.000. Norvégia határain belül ennek kétharmadrésze lakik; lévén az 1900. évi általános népszámlálás szerint az összes norvég lapp lakosság 19677 főnyi.¹ Ennek pedig körülbelül tizenhatadrésze (mintegy 1202) van nomádnak jelölve.

¹ A svéd, finn és orosz lappok számát illetőleg legújabb adatok nem állanak rendelkezésemre. Svédországban volt 1895. évben 5576 lapp (ebből 3650 nomád), Finnországban 1890. évben kb. 1100 és Oroszországban (Kola félszigeten) kb. 2000.

Téved tehát, a ki azt hiszi, hogy a norvég lappok általában nomádok. A svéd, finn és orosz lappoknak is csak egy része nomád, ámbár ez a rész aránylag nagyobb, mint a norvég lappoknál.

A letelepült norvég lappokat lakóhelyükre nézve két csoportra szokták felosztani: tengerparti lappokra (norvégül: sjölapper, sjöfinner) és folyómenti lappokra (norv.: elvelapper, elvefinner). Ez a felosztás, úgy látszik, eredeti lapp elnevezésen alapszik; a lapp nevek pedig jobbak a megfelelő norvégeknél, a mennyiben a lapp *čáhcegàdd(e)-olbmuk*¹ nemcsak a folyómentén lakókra, hanem a tóparton lakókra is vonatkozik.

Különb en ez a népies felosztás igen alkalmas, mivel a lakóhely megnevezése egyúttal az illető lappok fő foglalkozását is megjelöli. A tengerparti lappok ugyanis legfőképp tengeri halászok, csak mellékesen — és csak egy részük — marhatenyésztő és földművelő; a folyómenti (és tóparti) lappok pedig első sorban marhatenyésztéssel és földműveléssel foglalkoznak, azonkívül lazac halászattal, és folytonos élénk érintkezésben állanak a nomád lappokkal, a kiktől vásárlás vagy cserekereskedés által szerzik mind azt az árucikket, a mit a réntenyésztés létrehoz; elég gyakran magok is réntulajdonosok s a nomád lappok ezek rénszarvasait is őrzik, saját nyájaikkal együtt.

Az említett három csoport három külön fokozatot képvisel a lapp nép fejlődésében. A folyómenti lappok állapota az eredeti nomád élethez képest előnyös haladást tüntet fel: az életmód kényelmesebb, nagyobb műveltséget tesz lehetővé, a megélhetés meglehetősen biztos; szóval magasabb fokon állanak, mint a nomádok és mindamellett megtartják nemzeti sajátosságaikat, szokásaikat, nyelvük tisztaságát, mert a nomádokkal való folytonos érintkezés által összefüggésben vannak azokkal a nemzeti életgyökerekkel, a melyek, úgy látszik, a lapp nép fenmaradását biztosítják.

A tengerparti lappok azonban egészen új, idegen viszonyok közé: erősebb, műveltebb néppel való reménytelen versenybe jutottak. Az idegen műveltséget nem bírták úgy elsajátítani,

¹ *čáhce* = víz, *gàdde* = part, *olbmuk* = emberek.

hogy mégis megtartsák nemzeti egyéniségüket s vagy megmaradtak ama műveltség hatáskörén kívül és hátra maradtak, vagy belejutottak ama hatáskörbe — és elnorvégésedésnek indultak. Ez az elnorvégésedési processus különböző fokozatokban észlelhető.

A folyómenti és a tengerparti lappság két külön, egymástól függetlenül végbement és mai napság is folyamatban lévő átalakulásnak az eredménye, csakhogy az ok mindkét esetben ugyanaz, t. i., hogy a nomád élet nem elégítette s nem elégíti ki az illetőket s vagy a szükségtől kényszerítve vagy pedig a nomád élet nehézségei miatt más módon kezdték kenyerüket megkeresni.

Kétségtelen, hogy a nomád lappság, a letelepült lappokkal szemben, eredetibb állapotot képvisel. De azért nincs kizárva, hogy a letelepült lappok mostani életmódja nem egyedül a tiszta nomád életből fejlődött ki. Lehet, hogy az a félnomád vadász- és halászélet, mint a svéd „erdei lappok”-é, épen olyan eredeti a skandináv lappoknál, mint a milyen a rénszarvas-tenyésztők életmódja. Az utóbbi ugyanis a rendszeres réntenyésztésnél fogva bizonyos tekintetben magasabb műveltséget tétel fel.

Másfelől nagyon valószínűnek tartandó, hogy ezt a rendszeres réntenyésztést már magukkal hozták, mikor Skandináviába bejöttek.

A mi a lappok elterjedését Norvégiában illeti: a legutóbbi népszámlálás szerint az ország 20 amtja (megyéje) közül 8 vidéki amtban és a külön amtot képező Krisztiánia és Bergen városokban nem találtak egyetlen egy lappot sem. A többi 10 amt közül pedig csak öt van olyan, a melyben a lappok száma nem egészen jelentéktelen s ezek az éjszaki ország-részt („det nordenfjeldske“) képező amtok. Ezek közül viszont a három legéjszakiabb amt, Finmarken, Tromsø és Nordland tűnteti fel a legnagyobb számokat.

Azonban ezen amtokban is a lappok a kisebbséget képezik, u. m. Finmarkenben 35.98% lapp, 48.32% norvég, 15.70% finn, Tromsøben 11.96% lapp, 85.39% norvég, 2.64% finn, Nordlandban pedig csak 1.37% lapp, 98.51% norvég, 0.12% finn.

A letelepült lappoknak nagy többsége „tengerparti lapp“. A népszámlálás szerint a finmarkeni és tromsöi lappok között a halászok száma több mint kétszer annyi, mint a földművelők és marhatenyésztők száma, ámbar itt nyilván több tengerparti lapp mint „földművelő és marhatenyésztő“ szerepel, mivel ők amellet, hogy halászatot űznek, földtulajdonosok vagy földbérlők is.

A folyómenti lappok főkép a nagy finmarkeni folyók, a Tana, Karasjok és Altenfolyó partján laknak. Különben megjegyzendő, hogy közülök is többen vesznek részt a nagy tengeri halászatban, a mely a finmarkeni tengerpartnál évenként végbemegy.

A lappok lakása és építkezése.

A következőkben az egész norvég lappság viszonyait együtt fogom tárgyalni, hogy jobban kitessék egyfelől, hogy a fent említett három csoport miben különbözik egymástól és másfelől, hogy mik azok a közös ismertetőjelek, a melyek mind a hármat megkülönböztetik norvég és finn szomszédjaiktól és mint külön nemzetiséget jellemzi őket.

A mi a lakást és berendezését illeti, a különbség a nomád lappok és a letelepült lappok közt általában nagyobb, mint az utóbbiak és a norvég, illetőleg finn lakosság közt. A két egymástól nagyon különböző lakás-typus, a nomád sátor és a fából épített lapp parasztház közt van ugyan egy lapp házminta, a melyben a nomád sátorral való összefüggés és az idegen építésmód befolyása egyaránt feltalálható, és ez a lapp tőzegkunyhó (norvégül: „gamme“). És vannak — a Svédországból átköltözött déli lappoknál — olyan kúpalakú, fából és tőzegből készült kunyhók, melyek teljesen sátor mintára vannak építve.

A lapp sátor (norvég lappúl: *goahte*) kifejlődöttebb építésmódot tüntet fel, mint a milyen a többi sarkkörü nomád népénél található. Ennek előnyei a többi éjszaki nomád nép sátoraihoz képest, hogy a tetőnyíláson egy kifeszítő keresztrúd van, mi által a füstnyílás nagyobb és szabadabbá lesz, és hogy a hét főczölöp közt, melyeknek az alja körben a földbe van szúrva,

négynek a felső része ívalakban összehajlik, mi által a sátor falai függőlegesebbek és a helyiség jelentékenyen nagyobbá válik. Úgy, hogy el lehet mondani, hogy sátor, a melyben tűzhelynek kell lenni, alig lehet gyakorlatibb formájú és berendezésű, mint a milyen a lapp sátor, különösen olyan éghajlat alatt, a mely erős fűtést igényel.

A sátor-ponyva rendszeren vitorlavászonból vagy zsákvászonból való, felül bolyhos daróczból szótt széles szegélylyel.

Az ajtó négyszögletű s alól szélesebb szövetharabból áll, mely madzaggal vagy szíjjal van felakasztva és keresztben álló faléczek által van kifeszítve.

A sátor tetején az összehajló ezölöpök közt van a körülbelül fél méter átmérőjű köralakú füstnyílás (*rühppen*), a melyen a füst kihúzódik és a világosság beárad.

A sátor közepét a tűzhely (*àran*) foglalja el. Lapos kövek vannak hosszúkas alakban egymás mellé rakva; ennyiből áll az egész.

A tűz fölött, a füstnyílás kereszttrúdjára erősítve függ egy vasláncz, vagy kettős vasvessző, horoggal ellátva, a melyen főzéskor az üst lóg.

Mikor az ember szinte földig meghajolva a sátorba lép, csak az ajtó és a tűzhely közt felhalmozott tűzifákon át juthat a tűzhely mindkét oldalán levő ülőhelyekre, a *loaido*-ra.

A *loaido*-n a föld be van fedve fenyő vagy inkább nyír galyával s azok fölött néhány rénbőr van kiterítve. Székféle nincs; a lapp törökösen ül sátrában s mindenkinek saját helye van. A *loaido* egyszersmind hálólhely is. Az ágyat az említett nyírgalyák és rénbőrök pótolják. Az ágynemű pedig rendszeren juhbőr vagy rénborjúbőr takaróból és bundából áll, az utóbbi fejkáncosul szolgál. A takaró fölött néha vastag szőnyeg (*rådno*) van kiterítve.

A sátor hátulsó része (a *boaššo*) az *àran* mögött, szintúgy be van terítve galyakkal. Ott élelmi szereiket, konyhaedényeiket és apróbb holmijukat tartják. A puskák is rendszeren ott vannak, a sátorezölöpökhöz kötve.

Ha kis gyermek van sátorban, böleső van felakasztva a *loaido* fölött. A lapp böleső (*gielka*) nem olyan, mint a közön-

séges böleső: alul kissé keskenyebb, felül szélesebb, kivájt fatuskó, bőrrel beborítva, egyik végén ívalakú bőr lepellel ellátva, a mely alatt a kisded feje nyugszik. A bölesőbe mohot és rénszőrt vagy ruhadarabokat és egy kis fejevankost tesznek s azután a kisdedet meztelenül beteszik s a böleső oldalaira erősített kis rénbőr takaróval befödik és a böleső zsinórait jól összekötik, úgy, hogy a kisded nem eshet ki. A sátorélethez, a költözködéshez, szóval a nomád életmódhoz ügyesen alkalmazott gyakorlati tárgy az ilyen böleső.

A lapp sátor magassága kb. két méter, vagy valamivel több, átmérője alul kb. négy méter. Területe tehát nem igen nagy és mégis elfér benne egy nyolcz tagból álló család — kutyáival együtt.

Hogy ilyen kezdetleges lakásban mennyi kellemetlenséggel és nélkülözéssel jár az élet, pláne a hosszú, zord éjszaki télen át, az könnyen elképzelhető. Bizony örökölt edzettség kell hozzá, hogy az ember elbírija. Minden edzettség daczára azonban mégis a sátor hidegsége, légvonatja, nedvessége és füstje gyakran rontja el a szegény lapp egészséget.

Bizony nagy a különbség az ilyen, az időjárás minden szeszélyének kített sátraeska között és a meleg, kellemes, tágas, faházak között, melyeket a jómódú folyómenti lappoknál és tengerparti lappoknál is találunk.

Például hozom fel itt azt a polmaki lapp-házat (a Tana folyó partján), hol majdnem egy fél esztendőt töltöttem. Volt benne egy elég nagy kétablakos szoba, jó vaskemenczével, asztallal, székekkel, ágygyal, tejes edényeket tartó faliszekrény-nyel, jó függőlámpával, sőt könyvszekrény-nyel, elég nagy tükörrel, meg fali órával is ellátva. Az épület másik végén szép kis vendégszoba volt, hol hintaszék sem hiányzott, az ablak pedig csinos függönnyel volt ellátva. A két szoba között van az előszoba, melyet pár évvel azelőtt konyhává alakítottak át, ablakkal, vaskemenczével (azelőtt a nagy szoba konyhái is szolgált). Végre a padláson a felnőtt fiúk hálószobája van, ugyan kezdetlegesen berendezve.

Az ilyen házban bizony nem sok jel mutat arra, hogy ott lappok laknak. Ha senki sincs otthon, azt hihetné az idegen,

hogy igénytelen, de jól rendezett norvég parasztházba jutott. Azonban itt is van, mi a lakosok ősei egykori nomád életmódjára emlékeztet: a nagy szobában egy hosszúkás padféle és néhány kis zsámoly. Ez nem úgy értendő, mintha a nomádok ilyen tárgyakat használtak volna, hanem úgy, hogy midőn jómódú lapp parasztok vagy halászok, sőt kereskedők, asztallal és székekkel ellátott szobájukban mégis ilyen silány lóczáról, alacsony zsámolyokon ülve, étkeznek: ebben érdekes emlékét látjuk annak az időnek, mikor a kezdetleges sátorélethez szokott lappok az új életmódban ennek új szokásait lehető közeli viszonyba hozták régi szokásaikkal.

A többi házi eszközök között is található egy és más, melynek a formája eredeti lapp mintát mutat fel.

Még több lap nemzeti vonást találunk, ha az egész tanya elrendezését vizsgáljuk.

Ilyen a tanyaához tartozó épületek elhelyezése és az épületek nagy száma.

Jómódú folyómenti lapp tanyája a lakóházon kívül, aránylag nagy területen szétszórva, sok apró épületből áll. Ezen sokféleségben mégis némi rendszer vehető észre: ugyanazon vagy hasonló célra szolgáló épületek rendszeresen egymás mellett vannak.

Talán már abban, hogy az építkezés számára nagy terület van igénybe véve, kifejezésre jut az a nemzeti hajlandóság, melyet a szabad nomád élet teremtett, hogy jó nagy szabad tere legyen az embernek, mikor nem szükséges, hogy összeszorúljon.

Megjegyzendő még az is, hogy sok folyómenti lapp nem elégszik meg egy tanyával, hanem külön nyári tanyát tart.

Az építésmódot illetőleg ez a túlterjengés különösen abban tűnik elő, hogy három-négy külön kamraféle épület áll sorban egymás mellett a tanyán. Más csoportot képeznek a marhaól, a lóistálló (ez a kettő rendszeren egybe van építve, köztük folyosóval), a szénapadlás, a faszín és esetleg árnyékszék (ez ugyan nem gyakori és akkor is főképen csak úri vendégek számára.)

Kovácsműhely is előfordul a tanyán; de az messzebb van a többi épületektől.

Az említett külön épületek magukban véve és berendezésükben csak igen kevés lapp sajátosságot tüntetnek fel. Látható,

hogy idegen átvétel az egész, csakhogy részint kezdetlegesebb fokón maradt meg, mint annál a népnél van, melytől a lappok átvették.

Azonban a lapp paraszttanya idegenszerű épületei mellett előfordúl olyan kezdetleges faalkotmány is, mely kétségtelenül lapp eredetű. Ennek lapp neve *luörve*. Ez czölöpökön nyugvó faállvány, melyen a letelepült lappok szénát szoktak tartani. A nomád lappoknál a *luörve* a hűsfélék éléskamarája. A *luörve* alatt van a szánok helye. Tartalmát különös építésmódja védi a jogosulatlan látogatásoktól, a kutyáktól és — a paraszt tanyán — a marháktól. A lapp sátor közelében még más, kezdetlegesebb gazdasági készülék is szokott lenni: a *suönjer*, azaz három egymáshoz hajlított nyírfatörzs, melyekre húsdarabokat akasztanak. Azonkívül a nomád lappnak valamely lapp paraszttanyán egy olyan fakamarája van, melyben azt a holmiját tartja, a mit hosszú vándorlása alatt nem hordhat magával. Ezen holmiját esetleg a mezőn levő kis tőzegkunyhóban vagy egyszerűbb fatartóban hagyja, mely magas czölöpre van építve, hogy védve legyen a vadállatoktól. A rénszarvasok számára egy bekerített karámot tartanak, a hol a fejes történik. Máskülönben a rénszarvasok szabadon legelnek kint a mezőn s csak fejésre hajtják őket haza.

Olyan lapp paraszttanya, mint a minőt fent rajzoltam, gazdája jómódúságára vall. Szegényebb folyómenti lappoknál minden egyszerűbb. A lakóház kisebb és egyszerűbben van berendezve. Nagy ritkaság, ha külön konyha van. Csak egy szoba van a házban s előszoba nincs. A bútortat szegényesebb, a melléképületek is silányabbak. De a tanya egészben véve mégis a fent említett mintára van berendezve.

A szegényebb folyómenti lappok marhaólja nem mindig faépület, hanem néha tőzegkunyhó. Az is előfordúl, de ritkán, hogy a lakóház is turfakunyhó. Gyakoribb a tőzegkunyhó, mint lakóház, a tengerparti lappoknál, mert a kopár tengerparton az épületfa sokkal drágább, mint a folyók mellett.

Ezen sajátságos norvég-lapp tőzegkunyhó érdekes kérdést intéz a kutatóhoz. Milyen eredetű ez az építésmód? Eredeti lapp-e? Vagy a norvégektől vették-e át azt is a lappok?

Dr. Hansen Andr. M. fentemlített könyvében azt állítja, hogy a finmarkeni tőzegkunyhó norvég eredetű; azt véli, hogy a közönséges norvég ház olyan volt Finmarkenben, mikor a lappok oda jutottak. Bizonyítékul rámutat, hogy a turfakunyhóban majdnem minden tárgynak norvég neve van, míg a sátor berendezése eredeti lapp elnevezéseket mutat.

Erre először is megjegyzendő, hogy magának a kunyhónak eredeti lapp neve van: *goahte*, ugyanaz, a mivel a sátor is jelölik. A fából épült lakóházat azonban (skandináv eredetű szavakkal) *viste*-nek vagy *stohpo*-nak hívják.*

Továbbá megjegyzendő, hogy a szóban forgó kérdést nem lehet kizárólag nyelvészeti szempontból eldönteni. Számba kell vennünk a tőzegkunyhó építését és berendezését, a sátoréhoz viszonyítva.

Az a rendszer, mely szerint a tőzegkunyhó faalkotmánya építve van, annyira hasonlít a sátor építésmódjához, hogy nagyon valószínűnek látszik, hogy a tőzeg-*goahte* épen a lapp sátorból fejlődött ki, illetőleg ugyanabból az alapelakból mint ez.

Ezt a következtetést a faalkotmány és turfarétegek külön részeinek lapp nevei is megerősítik, köztük csak egy pár skandináv kölcsönszó van, a többiek mind eredetiek.

Az igaz, hogy a berendezett tőzeg-*goahte* sokkal több olyan tárgyat mutat fel, melyek lapp elnevezése skandináv (főképp norvég) eredetű, mint olyanokat, melyeknek eredeti lapp neve van. De ez természetesen semmit sem bizonyíthat az említett építésmód eredetére nézve, hanem csak azt, hogy a lappok kezdetleges házuk berendezésében sokat tanultak szomszédjuktól, sokat vettek át tőlük.

Már az a körülmény, hogy a legtöbb mostani tőzeg-*goahte* el van látva ablakkal és kemenczével, kifejlődtebb házberendezés befolyását tanúsítja. A lakásul szolgáló tőzeg-*goahte*-k nagy része belül deszkával van borítva, a mi nyilván kölcsönvétel. Néhánynál fából épült előszoba is van. A lakás „bútorzata” rendszeren körülbelül olyan, mint a fából épült szegényes lappházban: asztal (esetleg székek is), pad, zsámolyok, ágyak, egy-egy kezdetleges faliszekrény stb.

Az ilyen módon berendezett tőzeg-*goahte* felületes szemlé-

lésre azt a gondolatot keltheti, hogy annak semmi köze nincs a nomád sátorhoz. Pedig vannak (nagy ritkán ugyan) olyan *tőzeg-goahte*-k is, melyek berendezése is tökéletesen a sátor minta szerinti, nyílt tűzhelylyel a kunyhó közepén és ablakot pótló füstnyílással a tető közepén (a füstnyílást szárított halhólyaggal bevont ernyővel szokták bezárni). Ez a körülmény az én véleményem szerint kétségtelenné teszi, hogy a finmarkeni *tőzeg-goahte* eredeti lapp alapon fejlődött építésmód.

A tengerparti lappoknál gyakori, hogy a lakó-*goahst*: és az ói-*goahte* össze vannak építve, közöttük folyosóval, illetőleg előszobával. Ezenkívül a tengerparti lappoknak is van legalább két kunyhócskájuk, melyek kamrául szolgálnak és majdnem mindig fából épültek.

Megjegyzendő, hogy a tengerparti lappoknál is vannak fából épített lakó házak, épügy, mint a folyómenti lappoknál, sőt valószínű, hogy sokkal több tengerparti lapp lakik faházban, mint tőzegkunyhóban.

Ugy a tengerparti lappok tanyái, mint a folyómenti lappokké, rendszeren nagyobb vagy kisebb csoportokban vannak egy helyen, ámbár a csoport egyes tanyái elég szétszórtan fekszenek. Ezen lapp „falvak” közül egy sincs akkora, mint egy közönséges erdélyi falu. A legnagyobb folyóparti faluban, Karasjokban, kb. mindössze 50 lakóház van.

Tagadhatatlan, hogy az ilyen lapp falu, különösen az ilyen tengerparti lapp falu nem valami nagyszerű látvány; azt is el kell ismerni, hogy tisztaság dolgában a legtöbb lapp-lakás kezdetleges fokon áll; mindezek daczára a lapp lakások és egyáltalában a viszonyok nem oly szomorúak, mint a látszat után az idegen gondolhatná. Magának a különös, alaktalan *tőzeg-goahte*-nak is van legalább egy — és pedig az ottani zordon éghajlatra nézve nagyon fontos — előnye, hogy jól tartja a meleget.

A nomád lappok közül is néhány család együtt költözködik és tanyázik.

A lappok ruházata.

Miként az építésmód, úgy a ruházat tekintetében is különbséget találunk a norvég lappság három csoportja közt, arra nézve, hogy milyen mértékben ragaszkodtak az eredeti nemzeti szokáshoz.

A nomád lappok egészben véve az ősi ruházatot tartották meg, de némelyek megpótolták egy új ruhadarabbal, a mi régebben nem tartozott a lapp viselethez, tudniillik az inggel. A folyómenti lappok még tovább mentek az alsó-ruházat tökéletesítésében, ingen s alsónadrágon kívül részben még harisnyát is használnak. Ezeknek felső ruhája rendszeren lapp szabású; de a férfiak nyáron közönséges norvég kalapot is viselnek.

A tengerparti lappok kisebb része még az ősi lapp ruházatot viseli és pedig néha kezdetleges alakjában, ing és egyéb alsó ruha nélkül, de a nagyobb tömeg már részben elhagyta a régi nemzeti viseletet s norvéggal eserélte fel. Leginkább megtartották még a lapp ruházatból a hosszú kabátot, övvel együtt. Egy részük már ezt is elhagyta s teljesen norvég ruházatot visel, különösen Tromsö-amtban.

A sajátos lapp-ruházathoz a következők tartoznak: sapka, alsó és felső kabát, bunda, öv, melltakaró, nadrág, lábszárvédő, saru és saru-szalag. A férfi és a női ruha közt aránylag igen kevés a különbség. Mindkettő általában ugyanazon szabású, csak díszítése különböző.

Kivételt képez e tekintetben — a norvég lappoknál — a sapka (*gahpper*), lévén a férfi sapka egészen más formájú, mint a női sapka. Az előbbinek felső része négyszögű, alsó része pedig köralakú. A nyári sapka fekete vagy kék, ritkábban piros posztóból van készítve; a téli sapka alsó része fókabőrből való, a négyszögű felső rész pedig épúgy, mint a nyári sapkáé, posztóból való, de rénsőrrel van kitöltve. A női fejrevaló feszes háló-sapkához hasonlít, a fület is fedi és állkötővel van ellátva. Színe rendszeren piros, tarka szegélylyel. Ez az egyszerűbb sapka teljesen kiszorította a sisak-alakú női sapkát, a minőt régebben néhol viseltek. Ez a változás vallásos okra vezethető vissza; azt mondják a lappok, hogy a régi sapka szarv-alakú esúcsában ült az ördög (a hiúság ördöge?) — A déli norvég lappoknál, kik a svéd lappokhoz tartoznak, a svéd lapp kúpalakú sapka dívik. Megjegyzendő, hogy itt kevés különbség van a férfisapka s a női sapka között.

A lapp kabát (*gakte*) rendszeren bolyhos daróczból vagy posztóból való, az ing szabásához hasonló ruha, mely elől a

mell közepéig nyitva van. A férfi kabát, ha szabadon lelóg, térdig ér, a női kabát valamivel hosszabb. Színe rendszeren sötét (főkép fekete vagy kék), a nyári férfi kabát fehér is lehet. Rendszeren díszítve van színes, főkép piros szegélylyel és rávarrt szalagokkal. A férfi kabát két-három hüvelyk széles, álló gallérral van ellátva, a mi a női kabáton hiányzik. A kabát szabásáról, még inkább díszítéséről (úgy a sapkáról is) a lappok mindjárt felismerik egymást, hogy hová valók.

Az ősi lapp nyári viselethez két ilyen hosszú kabát tartozik: alsó és felső kabát. Az alsó helyett most közönséges gyapjúinget is viselnek. A folyómenti lappoknál a férfiak nyári köznapi ruhája csak ingből, alsónadrágból és saruból áll. A nők pedig nyáron tarka esíkos szövetből készített kabátot viselnek. Ilyen kabátban templomba is szoktak menni és látogatásokat tenni, de az ünneplő kabát általában posztóból készült.

A nomád lappoknál a nyári felső kabát néha bőrből való, vagy olyan ócska télibundát viselnek, melyen a szőr majdnem teljesen lekopott.

A bunda (*bäska*) rénbőrből, leginkább rénszarvas borjúbőrből készül, hasonló szabás szerint, mint a kabát, szőrével kifelé. Melle, galléra s újja színes posztóval van beszegezve. A bunda alatt közönséges kabátot viselnek, néha e helyett vagy ez alatt jühbőrből készült kabátot, a gyapjas felivel befelé fordítva.

A felső kabátot, illetőleg a bundát övvel szorítják a derékhoz és pedig úgy, hogy a nőnél egészen szorosan simúl a testhez, a férfi ellenben úgy felhúzza, hogy az öv felett, a derék körül zsákféle dudorodást alkot, a miben aztán mindenféle apróságot tartja.

Az öv (*boagàn*) rendszeren gyapjúból kötött, kb. két hüvelyk széles, esinosan mintázott szalag, mindkét végén bojtokkal; összekötőül bőr vagy gyapjú zsinór szolgál, kapocs vagy csatt nélküül. Ilyen övön kívül a férfiak gyakran egy keskeny bőrovet is viselnek, a melyen késük (néha kettő is) függ, vagy pedig szélesebb bőrovet használnak s akkor gyapjúövet nem. A nomád lapp férfi néha egy négyszögű, gazdagon díszített bőrzaeszkót is hord az övén, dohány s effélék tartására; a láda kulcsa is az övén lóg. A nők a letelepült lappoknál most rendszeren semmit sem hor-

danak övükön; a nomád lapp nők ellenben néha egy sárgarézkarikát viselnek, a melyen különféle varróeszközök, kulesok, kés stb. függenek.

Ünnepélyes alkalommal régebben a lappok, férfi és nő egyaránt, ezüstdarabokkal díszített, ezüst képesekkel ellátott, bőrvet (ú. n. „ezüstövet“) viseltek. Ilyeneket most csak ritkán lehet látni a lappoknál; legnagyobb részük muzeumokba vagy magángyűjteményekbe kerültek. Új „ezüstövet“ a lappok nem szereznek, inkább vallásos okokból, mintsem szegénység miatt.

Mellény nem tartozik a lapp viselethez, ezt egy négyszögű, posztóból való melltakaró (*lähppe*) pótolja. Ez színes posztódarabokkal van díszítve, béléssel ellátva; a posztó és bélés között hagyott üres helyet zsebül használják. A melltakarót köteléssel erősítik nyakuk köré. Ez a ruhadarab ugyan az egész mellett betakarja, de nem sokat melegít; ezenkívül azért erős hidegben vastag gyapjú nyakkendőt is viselnek. A letelepült lappoknál és részint a nomádoknál is a melltakaró már kiment használatból; a férfiaknál az ing vette át szerepét, a nőknél pedig azonkívül egy vagy több kendő a nyak körül, a melynek a végét a kabát alá foglalják. Mikor a lapp asszonyok és leányok kiöltözködnek, két-három nagyobb selyem kendőt vesznek a kabát fölibe. A szabadban rossz időben nők és férfiak olykor, de most már csak ritkán, nagy, durva posztóból való ruhadarabot használnak, mely a fejet, nyakat, vállat és mellett betakarja, úgy, hogy csak az arc látszik. Ezt *njalbmefahcca*-nak hívják. (*njalbme* = száj, *fahcca* = keztyű).

A lapp nadrág (*bursak*) daróczból, durva posztóból vagy bőrből való, alul keskeny, fölül pedig, hátulsó része, alaktalanul széles. Szíjjal erősítik a csipőre, alul bokáig ér s a saru szárába húzzák.

Télen szőrös rénszarvasbőrből kamásliféle lábszárvédőt (*galsokak*) viselnek a nadrág fölött

A lapp-saru vagy boeskor (*gàma*) többféle fajtájú, különféle bőrből készül, pl. a téli boeskor szőrös rénszarvasbőrből, de mind ugyanazon szabásra, melynek legérdekesebb sajátossága az, hogy orra felfelé görbülő csúcsban végződik. A saru szárának egyik oldalán egy kis füle van, melyre szíjat erősíte-

nek s ez egy gyapjú ezernéből kötött szalagban folytatódik. Ezt a szíjat és szalagot szorosán körültekerik a boka körül s a szalag bojtos végét a legfelső rétegen egyszer-kétszer keresztül dugják s azáltal kötik meg. A férfiaknál a boeskerszalag más mintájú, mint a nőknél, mind a két minta igen csinos szokott lenni.

Harisnya helyett a nemzeti viseletű lappok sarutöltelékül egy szénafajt használnak. Ha harisnyát használnak is, akkor sem főlegesen ez a saru-széna, mert a saru olyan tág és talpa annyira vékony és puha, hogy széna nélkül nem is tudnának benne járni. A szénát a saruba jól és ügyesen betenni, gyakorlatlan embernek nehéz feladat lenne, a lappok azonban bámulatos ügyességgel és pontossággal bánnak vele.

A lapp népviselet a magyar szem előtt nem igen tűnnék fel különösnek, mert a magyar itthon minden nap érdekes, sokszínű népviseletet láthat, még tarkábbat és sokkal szebbet, mint a lappokké; de a norvégek előtt egészen másképp tűnik fel a dolog. A norvég parasztok ugyanis csak néhány vidéken tartották meg régi, sokszínű nemzeti viseletüket, a legtöbb vidéken azonban ezek vagy eltűnőben vannak, vagy már teljesen elenyésztek.

Kétségtelen, hogy a nemzeti ruházatot viselő lappok népcsoportja, például templomozás vagy vásár alkalmával, nagyon festői látványt nyújt, különösen nyáron, mikor az ünneplő ruha különféle élénk színeit nem takarja el a bunda.

A lapp nemzeti viseletre még csak ezután kerül a tudományos összehasonlító tanulmányozás sora. Eredetére vonatkozólag itt csak azt említem meg, hogy régi skandinávok is olyan szabású felsőruhát viseltek, mint a mostani lapp-kabát, tehát nincs kizárva, hogy a ruházatban is emlékei rejlenek a lappok ősrégi érintkezésének a skandinávokkal.

DR. NIELSEN KONRÁD.